

Paa Basis af denne brede europæiske, ja man kan godt sige verdenshistoriske Redegørelse opbygger Temperley sin Fremstilling af Canning. Han viser, hvorledes han i meget bygger sin Politik paa sin store Forgænger Castlereagh. Allerede denne havde paa Kongresserne i Aachen og Troppau understreget Englands Selvstændighed og vist sin Uvilje mod at lade sig tage paa Slæbetov af Metternich. I Fortsættelse heraf falder Cannings Udenrigspolitik, blot med endnu større Konsekvens og Styrke. England trækker sig ganske ud af Fastlandets Kongresser og Ambassadormøder og med Fasthed protesteres der mod det østrigske Interventionsprincip. Englands egen Forfatning er fremgaaet af en Revolution, hævder Canning, og følgelig kan det engelske Folk ikke deltage i en Politik, der har til Maal at omstyrte de ny Forfatninger i Sydeuropa. Ud fra samme Tankegang protesterede han mod Fastlandsmagternes Ønsker om Indgriben i de spanske Koloniers Uafhængighedskamp. Tidligt anerkendte England, drevet af sine handelspolitiske Interesser, disse Staters Uafhængighed.

Hele denne selvstændige Optræden betød en gradvis Tilintetgørelse af det politiske Formyndersystem, som Metternich havde skabt i 1815, og da i den græske Konflikt Rusland og England fandt hinanden, havde Canning endelig nedkæmpet sin største udenrigspolitiske Modstander, Metternich. Naar Canning var istand til at naa dette i Løbet af saa kort Tid, skyldes det, at han trak en ny Faktor frem i Udenrigspolitikken, som ikke tidligere havde været anvendt, nemlig den offentlige Mening. Canning brød en tydelig Breche i det hemmelige diplomatiske System. Til Europas Forfærdelse offentliggjorde han vigtige Depecher kort efter deres Afsendelse, og i Parlamentet og paa Folkemøder fremlagde han sin Politik og vandt Befolkningens Tilslutning. Indenfor Kabinettet arbejdedes der længe voldsomt imod ham og hans Politik, men han holdt stadig Stillingen, takket være den Støtte, han modtog fra Premierministeren, Lord Liverpool, og ikke mindst den uhyre Popularitet, han havde skaffet sig i Ind- og Udland. Det var ogsaa denne Magt, der til sidst, trods Wellingtons energiske Modstand, bar ham frem til Premierministerstillingen.

Bogen er forsynet med omfangsrige Noter, hvori der udførligt redegøres for Kildematerialet. En Del af de vigtigste Akter er optrykt i et Tillæg.

Harald Jørgensen.

I disse Aar oplever Englands økonomiske Historie en Blomstring som kun faa Omraader af den historiske Videnskab.

Nutiden er tilbøjelig til at betragte de økonomiske Fænomener som Samfundets vigtigste. Det er derfor intet Under, at nogle af de mest fremtrædende af vor Tids Historikere søger at skildre fordums Tilstande i det Land, som i mangfoldige Aar har været det førende i den økonomiske Udvikling. Der er i de senere Aar udkommet eller begyndt at udkomme i alt Fald tre store Værker af høj Rang, som stræber at give et Overblik over denne Udvikling.

Hvert af dem skrives af Enkeltmand; men kun de to søger at give en fuldstændig Fremstilling fra den ældste Tid og opefter. Størst i Anlægget er E. Lipson: *The Economic History of England*, hvoraf Bind I om Middelalderen udkom i London 1915, Bind II—III om Merkantilismens Tidsalder først 1931. Lipson er knyttet til Oxford, og sammen med R. H. Tawney, der ligeledes har faaet sin Uddannelse i Oxford, redigerer han *The Economic History Review*, der udkommer siden 1927. Hans Værk giver i en Række Kapitler, der hver især forfølger en Enkeltside af Udviklingen gennem en længere Periode, klar Besked om de Synspunkter, andre har fremført; men med stor Belæsthed følger han meget ofte hertil en selvstændig Benyttelse af Kilderne. De økonomiske Organisationsformer beskrives med stor Klarhed og Nojagtighed. Forfatteren skifter Sol og Vind lige mellem de stridende Opfattelser af, hvorledes Ejendomsretten til Jord kan have udviklet sig i den angelsaksiske Periode. Han paaviser, at Byernes Opstaaen skyldes flere vidt forskellige Forhold, og at Kapitalismen navnlig er dannet gennem Handel; »(Eksport-)Handelen, Landbrugets Barn, blev Industriens Moder«. Han omtaler Uldproduktionen og Uldindustrien, som han for øvrigt har behandlet i en særlig Bog, og Engelskmænds Handel følges saa langt tilbage, som Kilderne ved at berette derom. I denne Forbindelse kan de Danske kun føle sig tilfredse med den store Betydning, der tillægges Vikingetidens Indflydelse paa engelsk Søfart og Handel. Worsaae's Kapitel herom i »Danes and Norwegians« (1852), der ogsaa er meget velskrevet, har gjort et særdeles dybt Indtryk paa Forfatteren. Det ser forevrigt ud til, at han kun nødigt indlader sig med Skrifter i andre Sprog end Engelsk og Latin.

Lipson's Bog har forlængst vundet Anerkendelse som Standardværk, men overflødiggor dog ingenlunde det andet Værk, som her skal omtales, nemlig Lujo Brentano: *Eine Geschichte der Wirtschaftsentwicklung Englands I—III* (Jena 1927—29, III delt i to Halvbind). Med Undtagelse af det sidste Halvbind, som er nyt Arbejde, er dette en Offentliggørelse af Forelæsninger og saa at sige helt igennem bygget paa andres Forskning. Alligevel vækker

det Opmærksomhed, naar denne berømte Nationaløkonom i sin høje Alderdom (han er født i samme Maaned som Johs. Steenstrup, nemlig Dec. 1844) siger sin Mening. Han dvæler ved Personlighedernes Betydning og den almindelige Tidshistorie og citerer hyppigt, men træffende. Det, der giver Værket særlig Værdi, er Forfatterens store Overblik. Brentano er mere tankevækkende end Lipson; hans Beretning gør kraftigere Indtryk paa Læseren, men han vinder denne Fordel ved at vælge sine Eksempler blandt de yderliggaaende Tilfælde. Man maa ikke tro, at Bogen er ment som et Angreb paa England; men den viser dog en bemærkelsesværdig Sans for, hvad Kulturpaavirkning Englænderne har modtaget udefra, og den dvæler med en vis Forkærlighed ved Udviklingens sorte Sider. Dette kommer maaske tydeligst frem i det sidste Halvbind, der ogsaa i andre Henseender frembyder særlig Interesse, idet det giver en Oversigt over den engelske Kolonihistorie og over Verdenskrigens Betydning. Hovedresultaterne er her, at Englænderne nok har bragt de farvede Folkeslag Ro og Orden, tekniske Fremskridt og Lægekunst; men til Gengæld har de gjort dem aldeles afhængige i økonomisk Henseende ved at tage deres Ejendomsret til Jorden fra dem og gøre dem til Lønarbejdere. Det engelske Verdensrige er bygget op paa Kapitalismen, og Drivkraften i dets Samling har været det private Initiativ. Angelsakserne er saa godt som overalt kommet til at repræsentere den hvide Race overfor de farvede, og først i de seneste Aar har de farvede med Japan i Spidsen sat sig til Modværge og dermed stillet England overfor vældige Problemer. Selv om det britiske Verdensrige splittes, vil den Kultur, det har udbredt, dog sikre det en Berømmelse, der fuldt ud er paa Højde med Romerrigets.

Det tredje Størværk om engelsk økonomisk Historie er J. H. Clapham: *An Economic History of Modern Britain I, The Early Railway Age 1820—50* (Cambridge 1926), første Bind paa Størrelse med et af de sædvanlige Bind af Cambridgehistorierne. Planen er, at hele Værket skal blive paa tre Bind. Forfatteren er Professor i Cambridge, forøvrigt Englands eneste Professor i økonomisk Historie; Lipson og Tawney er Docenter. Tidligere har George Unwin i Manchester og Lilian Knowles i London været Professorer i økonomisk Historie; men nu har man oprettet en Lærestol deri i Cambridge, hvor Fagets store Foregangsmand William Cunningham virkede sin bedste Tid. Clapham kan billigvis betragtes som dennes Arvtager. Han angiver selv, at han aabner sit Værk med den Tidsalder, hvor Cunningham's »Growth of English Industry and Commerce» (1882—90) begynder

at blive kursorisk, og han siger, at Arbejdet er blevet ham lettet gennem de mange Monografier, som i de seneste Aar vælter frem. Til Sammenligning kan anføres, at Lipson angiver som sit Formaal, særlig at udnytte de mange nye Kildepublikationer.

Clapham's Bog levendegør et yderst alvorligt Problem for Historieskrivningen. Almindeligvis hævdes, at et Historieværk ikke blot skal være en Materialesamling, men ogsaa udtale en Fortolkning og uddrage Konklusioner. Clapham ser anderledes herpaa. Han giver Udtryk derfor i sit Tiltrædelsesforedrag som Professor, der er udgivet under Titlen *The Study of Economic History* (1929). Lipson har i en Anmeldelse udtalt sin Tvivl angaaende Claphams Opfattelse. Clapham leverer os nemlig en Bog, der viser den største Forsigtighed med at generalisere og derfor fortæller løs om Kendsgerninger og atter Kendsgerninger. Materialet er i stor Udstrækning hentet fra Statistikken, og Resultatet er stedvis blevet langtrukket, men til andre Tider er det yderst fængslende. Værket begynder med en Skildring af Tilstandene ved Jernbanernes Fremkomst. Med den brede Pensel udmales det, hvorledes Landet maa have set ud for den fremmede, der kom til det, først Havnene, saa Skovene og Opdyrkningen, Færdselsvejene (hvoriblandt det bemærkelsesværdige Kanalsystem), Beboelserne og Byerne, derefter Erhvervene, først Landbruget, saa Industrien og Handelen. Regering og Love faar kun en afgrænset Plads, og de økonomiske Teorier trænges helt i Baggrunden. Et overordentligt fyldigt Billede af Livet og Kaarene opruller sig, idet der bliver Tid til at iagttage Variationerne fra Grevskab til Grevskab, fra Industrigren til Industrigren. I det nævnte Foredrag hedder det, at den økonomiske Historiker finder den indviklede Mangfoldighed ved Menneskelivet tiltrækkende i sig selv.

Herindi bryder saa Skildringen af Damplokomotivets Sejrs-gang, af Jern og Kul, af Ingeniørfirmaer og al den Forandring, de har paaført Tilværelsen, og Bogen munder ud i et Kapitel om Bylivets Overhaandtagen og Arbejdernes Kaar. Mangen Gang afliver Fremstillingen de hidtil gangbare Synspunkter, og det store Materiale indeholder meget, der hidtil har været uanset. Dispositionen er klar og vel gennemført. Det overlades blot til Læseren selv at drage sine Slutninger, hvis han ønsker saadanne; selv uden dem efterlader Bogen et storladent Indtryk.

Ved Siden af disse større Værker er der ogsaa udkommet kortere Fremstillinger til Brug for dem, der ønsker en mere overskuelig Orientering. Nogen Interesse knytter sig til C. R. Fay: *Great Britain from Adam Smith to the Present. An Economic and Social Survey* (London 1928). Fay er nu Docent i Cambridge, men har

en Tid været Professor i Toronto, hvad der tydeligt præger hans Interesser. I Bogens første Hovedafsnit om Told- og Finanspolitik spiller Joseph Chamberlain og den nye Imperialisme en fremtrædende Rolle. Iøvrigt indlader Bogen sig med alle Omraader af Emnet og er derfor en brugelig Haandbog; men Fakta og Synspunkter farer forbi Læseren med hovedkuls Hast; Forfatteren har deltaget i Verdenskrigen, og Efterkrigstidens Uro præger Stilen, der er ubehageligt abrupt og usammenhængende. Bemærkelsesværdigt er Forsvaret for Romaner og for »Punch« som Kilder til økonomisk Historie — i Disraeli's »Sibyl« er en Scene skrevet lige ud af en Kommissionsbetænkning.

Georg Norregaard.

Marc Bloch, *Les caractères originaux de l'histoire rurale française*, udg. af Instituttet for sammenlignende Kulturforskning (Oslo 1931), har ikke blot den største Interesse for Studiet af de økonomiske og sociale Udviklingslinjer indenfor det franske Landbrug, men berører og uddyber de centrale Problemer i hele den vest- og nordeuropæiske Landbrugs- og Bebyggelses-historie, og vil derfor ogsaa med det største Udbytte kunne læses af nordiske Læsere. Bondelivets Former og Landbrugshistoriens Udviklingsfaser opviser hos alle de vesteuropæiske Bondefolk saa mange beslægtede Træk, selvom ikke Udviklingen forløber helt paa samme Maade og til samme Tider i Frankrig som i Norden.

Forfatteren hører ikke til dem, der fortaber sig i sindrige Spekulationer over Oldtidens Bondesamfund, men han begynder, efter en ganske kort Indledning om den galliske og romerske Bosættelse, ved den store Rydningstid, Frankrigs Thorp-Tid 1050, i hvilken Herrestanden, de store Godsejere, Kongen, Bisperne, Munkene (ikke mindst Cistercienserne) har taget Initiativet til den vældige Kamp imod Skoven. Igennem 250 Aar vedvarer denne Rydningstid, indtil den hæmmes ved det 14. Aarhundredes Krisetid og Affolkningsperiode, som ogsaa har sat sig tydelige Spor i Norden. Overgangen fra To- til Trevangsbrug synes først at finde Sted i det 12. Aarh., og i Syden holder man længe fast ved det to-aarige Sædskifte, medens Nordfrankrig og England sammen med det øvrige Nordeuropa tidligt er gaaet over til et udbredt treaarigt Sædskifte. Karakteristisk for Størstedelen af Nordfrankrig er ogsaa de uhegnede, lange og smalle Agerstrimler, som ligeledes er eneraadende i Danmark, medens Sydfrankrig har de fra Romertiden stammende firkantede Parceller, eller ogsaa Parceller af uregelmæssig Form. Medens de sidstes Udbredelse hænger sammen med Udbredelsen af den gamle Enkeltplow